

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто особливості функціонування інноваційної системи України, її сучасні проблеми та перспективи подальшої євроінтеграції. Доведено необхідність застосування інноваційного підходу як запоруки економічного зростання у довгостроковій перспективі.

The article considers the features of innovation system of Ukraine functioning, its current problems and prospects of further European integration. The need for an innovative approach as a prerequisite for economic growth in the long term is proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інноваційний шлях розвитку – один із можливих напрямків забезпечення конкурентоспроможності економіки країни. Україна потребує сталого зростання економіки, підвищення добробуту народу та розраховує досягти цієї мити на шляху євроінтеграції. Економічна привабливість Євросоюзу для країни полягає, насамперед, у можливості приєднання до високої культури ефективного ринкового господарювання і підняття до такого ж рівня власної економіки. Нагальною проблемою, що потребує обов'язкового розв'язання, є низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна активність підприємств. Невирішеність цієї проблеми сприяє зниженню конкурентоспроможності національної економіки та її інтеграції у світове господарство в умовах глобалізації [1; 2].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження проблем інноваційного розвитку країни залишається предметом уваги багатьох вітчизняних учених. Досліджували цей науковий напрям такі відомі учені, як А. Гальчинський, П. І. Гайдуцький, В. М. Геєць, С. В. Онишко, Л. І. Федулова та інші. Проте, незважаючи на значні досягнення у даному напрямку, проблема гармонізації інноваційних процесів є багатовекторною, тому потребує подальшого розвитку та досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідним є проведення дослідження проблем інноваційного розвитку України і шляхів їх подолання в умовах європейської інтеграції та глобалізації світової економіки.

Постановка завдання. Мета статті – встановити взаємозв'язки і визначити взаємозалежність чинників інноваційних процесів розвитку та економічного зростання країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиції у високотехнологічні галузі та підвищення конкурентоспроможності економіки країни належать до вирішальних факторів покращення якості життя населення, забезпечення соціально-економічної стабільності та національної безпеки держави [3].

Інтеграційний потенціал Європейського Союзу (ЄС) є дуже привабливим для України і ця привабливість багатоаспектна: загальноекономічна, інвестиційна, інноваційна, модернізаційна, міграційна, соціальна тощо.

Сучасна економіка – це виробництво і використання нових знань, перетворення їх на повноцінний фактор виробництва, який відіграє провідну роль у системі зазначених факторів. Саме знання визначальним чином впливають не лише на сферу виробництва, але й на структуру та обсяги споживання. Переважна частина споживання мешканців найбільш розвинених країн світу складається з товарів, потреба в яких та вміння користування якими стали можливими лише завдяки найновітнішим досягненням науки і техніки [4].

Отже, у сучасному світі відбувається переоцінка основних цінностей. Від економічної спрямованості суспільство переходить до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту – до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу. Тому що саме володіння інформацією та інтелектуальним потенціалом визначають місце людини в сучасному суспільстві. Інвестиції в людський капітал і формування на цій основі інтелектуального капіталу суспільства перетворюється на пріоритетний загальнонаціональний інтерес [4].

Європа має один із масштабних платоспроможних та інноваційних ринків, освоїти та заповнити який намагаються більшість країн світу, у т.ч. США, Японія, Китай, Індія, Бразилія, Росія. Інноваційність виробництва в ЄС перевищує 75%. З таким потенціалом євроінтеграційної привабливості ніхто не може зрівнятися. Євросоюз – це територія високоефективної інноваційної економіки. Середній показник ВВП на душу населення в ЄС майже увосьмеро вищий, ніж в Україні, і в 2,5 рази – ніж в Росії [1].

Характерна риса євроінтеграційної привабливості для України – це високий потенціал інноваційного розвитку ЄС. Серед країн ЄС є такі, в яких ці показники на рівні інноваційних лідерів – США і Японії. За даними ООН, 10 найбільш «інноваційних» країн мають значно вищий рівень ВВП на душу населення, ніж 10 найбільш «сировинних» країн [1].

У реальному секторі найяскравіше інноваційність розвитку економіки характеризує частка підприємств, які впроваджують інновації, та частка інноваційної продукції в обсягах її реалізації. Ці показники в ЄС, особливо у країнах Євросоюзу, у 5–7 разів вище, ніж в Росії чи Україні.

Високий інноваційний потенціал ЄС – один із найбільш потужних та мотиваційних чинників для євроінтеграційного вибору України. Це підтверджує успіх країн Балтії, адже Естонія за рівнем інноваційного розвитку уже вийшла на середні показники Нідерландів, Австрії та перевищила показники Данії і Франції [1].

На світовому ринку щорічно продають високотехнологічну продукцію на 2 трильйони доларів. На частку продукції України перепадає тільки близько 1%, для порівняння – на частку продукції США припадає 39% від цієї суми, Японії – 30%, Німеччини – 16%. Україна не відстає від високо розвинених країн ані за кількістю учених, ані за їхніми здібностями в структурі інноваційної сфери, але, якщо у світі на одного ученого припадає 10 менеджерів, які підхоплюють ці нові ідеї, розробки, результати досліджень, патентують, продають, знаходять їм застосування, то в Україні на 10 учених припадає тільки один менеджер, який навіть не встигає відслідковувати все, що відбувається навколо [5].

Тому, необхідно зазначити, що одним із головних чинників, який забезпечує сталий економічний розвиток, є інновації. Саме інновації пояснюють тенденції до зростання прибутків таких високотехнологічних та науково озброєних країн, як США, Японія, Німеччина, Франція тощо, де пріоритет віддають інтелектуально містким виробництвам, специфічними ознаками яких є ресурси людського капіталу, навички, інформаційні секрети і ноу-хау. При цьому головним у реалізації інноваційної політики розвинених країн є не поява нової технологічної ідеї, а успішна економічна реалізація новітніх технологій, які створюють перспективи як для галузі, так і для загальноекономічного розвитку [5].

На сьогодні найважливішою проблемою України на шляху інноваційного розвитку залишається реалізація фінансової політики держави у сфері науки і технологій на довготривалу перспективу з урахуванням вимог Євросоюзу. Під час розробки мають бути визначені не лише завдання розвитку науково-технічної сфери, але й необхідні зміни в управлінні нею, тобто організаційне забезпечення реалізації інноваційної стратегії з боку держави. В Україні відсутні ринкові механізми формування інноваційної інфраструктури, немає чіткої стратегії формування ринково зорієнтованої національної інноваційної системи [5].

Зарубіжний досвід свідчить про те, що найбільш успішні інноваційні системи світу саме сформовані навколо дослідницьких (підприємницьких) університетів, які є носіями інноваційних ідей та які можуть бути успішно комерціалізовані і виведені на ринки [6].

Вагому роль у перебігу загальносвітових глобалізаційних процесів відіграє розвиток інновацій, який базується на наукових результатах. Прикладом реалізації такої моделі в Україні є науковий парк «Київська політехніка», який по-суті є корпорацією, що об'єднала 55 іноземних та українських високотехнологічних компаній, 100 наукових груп і лабораторій, що створюють для компаній потік конкурентоспроможних ноу-хау. У цій ситуації усім добре: компанії зацікавлені у постійному підживленні новими винаходами з метою модернізації і підвищення конкурентоспроможності власної продукції, учені – в практичному впровадженні власних проєктів і отриманні роялті від цієї діяльності. Відповідно держава повинна включитися в процес взаємодії з університетами і виробничим сектором та замовляти створення високих технологій для критично важливих сфер, таких як ресурсо- та енергозбереження, харчового і аграрного сектору промисловості, інформаційних систем тощо [6].

Варто зауважити, що фінансова підтримка технопарків державою обмежується, зазвичай, наданням пільг, а не належним бюджетним фінансуванням. Як свідчить досвід розвинених європейських країн, для досягнення позитивних фінансових результатів, потрібно не тільки достатнє фінансування за рахунок держави, але й отримання пільг з оподаткування прибутків при здійсненні митних операцій (за окремими проєктами), застосування прискореної амортизації основних засобів тощо [7, с.79].

Також відсутні законодавчі стимули для залучення до науково-технічної та інноваційної сфер позабюджетних коштів, не стимулюються витрати промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу з боку банківських установ та інших інвесторів.

За даними Держкомстату України обсяги фінансування технологічних інновацій у 2011 році становили 14333,9 млн. грн., проте у 2012 році вони скоротились на 2853,3 млн. грн. (або на 19,9% порівняно з 2011 роком) і склали 11480,6 млн. грн. [8].

Найбільша частка фінансування інноваційної діяльності підприємств припадає на власні кошти підприємств – 52,9% загального обсягу витрат (у 2010 році – 59,4%). У 2012 році основним джерелом фінансування технологічних інновацій також були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування інноваційних робіт становила 63,9% або 7335,9 млн. грн., що на 249,7 млн. грн. менше порівняно з 2011 роком [8].

Обсяги коштів з інших джерел, до складу яких входять кошти банків і небанківських фінансово-кредитних установ, зменшилися на 3616,6 млн. грн. (або на 55,3% порівняно з 2010 роком), з 6542,2 млн. грн. у 2011 році до 2925,6 млн. грн. у 2012 році. Банківська система як складова фінансової системи, за основними ресурсними показниками не задовольняє вимог інноваційно-орієнтованої економіки і не спроможна повністю реалізувати наявний потенціал в реальному секторі економіки [9, с.137; 10].

Такий стан фінансування відображається на результативності інноваційної діяльності українських підприємств, про що може також свідчити показник питомої ваги реалізованої інноваційної продукції, який у 2012 році знизився порівняно з 2011 роком на 3,8% і становив 3,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Проблемою залишається незначна частка вітчизняної наукоємної продукції в структурі ВВП. Тоді як провідні країни за показниками наукоємності ВВП входять до першої десятки (Ізраїль – близько 3,5% ВВП, Швеція – майже 2,4%, Фінляндія і Німеччина – близько 2,3%, Велика Британія – 2,2%), в Україні цей показник становить приблизно 1,2% [9, с.137].

Аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій свідчить про відсутність будь-якої стратегії залучення високих технологій та механізму стимулювання інноваційної спрямованості. Так, у 2010 р. було профінансовано за рахунок іноземних інвесторів інноваційної діяльності на 2411,4 млн. грн., а у 2011 р. – на 56,9 млн. грн., що на 2354,5 млн. грн. менше (майже у 43 рази). У 2012 році відбулось підвищення зацікавленості іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційної діяльності яке становило 994,8 млн. грн. [8]. Було б доцільним, щоб

умовою іноземного інвестування стало підвищення конкурентної позиції тих підприємств, які приймають інвестиції від світових провідних виробників.

Проведений аналіз інноваційно-активних підприємств свідчить про те, що останніми роками відбувається збереження низького рівня інноваційної активності підприємств які впроваджували інновації. Низьким є показник питомої ваги підприємств, що враховували інновації у 2012 році (13,6%), що менше порогового значення (25%), і набагато нижче від аналогового показника розвинених країн (70–80%) [8].

Це ще раз свідчить про те, що існуючий механізм стимулювання інноваційної діяльності, який діє в Україні не є достатньо дієвим, рівень існуючої конкуренції не забезпечує того конкурентного середовища, від якого залежить інтеграція країни до ЄС.

Можна стверджувати, що сьогодні економічне зростання в Україні відбувається не за рахунок інноваційної складової, тому що інноваційна активність підприємств знижується, а це свідчить про відсутність у них мотивації і платоспроможного попиту на інновації. Ліцензійні технології, які впроваджуються на вітчизняних підприємствах, переважно не належать до останніх світових досягнень – що закріплює технологічну відсталість підприємств. Фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є недостатнім, що зумовлює згортання низки важливих наукових розробок. Таким чином, в Україні сформувалася модель економіки, яка за своїми базовими властивостями не потребує інновацій, не формує внутрішній платоспроможний попит на інновації та інноваційну продукцію, не створює належних стимулів до інноваційної діяльності [6]. Відтак євроінтеграція, а саме, запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання, перетворюється на об'єктивну необхідність.

В останні роки багато держав застосовують змішані норми заохочення інноваційної діяльності, які включають різні варіанти фінансування та оподаткування ризикових проектів з високим ступенем ризику, контрактних досліджень із зовнішніми фірмами, а також капіталовкладення у відновлення виробничих фондів. В Німеччині вони одержали назву «непрямої специфічної допомоги», яка являє комбінацію прямої та непрямої підтримки державою інноваційно-активних фірм, що беруть участь у реалізації державних науково-технічних програм [4].

Необхідною умовою євроінтеграції є активна участь України у діяльності міжнародної некомерційної асоціації «Мережа європейських бізнес-інноваційних центрів» (EBN), яка здійснює управління інноваціями, їх фінансування, сприяє співробітництву компаній у напрямку інноваційного розвитку країн ЄС. Ця структура сприяє трансферту технологій, надає маркетингові послуги, бере участь у розвитку інноваційного бізнесу, забезпечує стартове фінансування інноваційних проектів, створює технопарки, здійснює експертизу інноваційних проектів, стимулює міжнародне бізнес-співтовариство, встановлює транснаціональні контакти у різних сферах. Мережа європейських бізнес-центрів об'єднує 200 країн (у т. ч., всі країни ЄС), із яких 150 є дійсними та більше ніж 50 є асоційованими членами цієї мережі [10].

Для того щоб євроінтеграція України відбулась ефективно, необхідно конструктивно активізувати інноваційний процес у регіонах та на рівні економічної системи, розвиваючи різноманітні форми інноваційного підприємства у кожному регіоні, що дасть можливість підвищити конкурентоспроможність української економіки [2].

Висновки і перспективи подальших розробок. Необхідні темпи розвитку економіки залежать від терміну, за який країна планує досягти рівня розвитку групи країн, в які вона інтегрується. Ситуація, яка склалася в Україні дозволяє констатувати, що результатом невтручання державного управління до розв'язання нагальних проблем інноваційної діяльності промисловості є такий стан, за якого задовільні тенденції до стабілізації і економічного зростання не є стійкими. Причинами такого стану є: низька привабливість української промисловості для інвестування через існування несприятливого економічного середовища для вітчизняного та зарубіжного інвестора, що проявляється в збитковості та неефективності державного регулювання, нерозвиненості ринкової інфраструктури,

відсутності дієвої системи правового регулювання, оптимального рівня податкового навантаження.

Вітчизняний науково-технічний потенціал здатен забезпечувати реалізацію технологічних процесів світового рівня та повноцінне наукове і технологічне забезпечення позитивних зрушень в економіці, а також в інших сферах суспільного життя, за умови державної підтримки та створення сприятливого інноваційного середовища. Саме гармонізація інноваційно-технологічної моделі розвитку України відповідно до стандартів Євросоюзу сприяє подальшій інтеграції країни в систему світового господарства. Важливими невідкладними стратегічними завданнями розвитку національної економіки є забезпечення впровадження інновацій, модернізація виробництва, піднесення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств.

Актуальним також є збільшення державного фінансування інновацій через нарощення обсягів кредитування вискоєфективних інноваційних проєктів, що зміцнить конкурентоспроможність продукції підприємств на вітчизняному та закордонному ринках збуту. Необхідне державне стимулювання інвестицій в інноваційні проєкти, шляхом запровадження податкових пільг.

Для України Євросоюз має стати школою ефективної інноваційної економіки, високих соціальних стандартів та ефективного управління суспільним розвитком. Імплементация європейського успіху в економіку України є основою євроінтеграції, тому що попри всі свої нинішні негаразди, Європа залишається взірцем успіху для країн світу.

Список використаної літератури

1. Гайдуцький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс] / П. Гайдуцький // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 20. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/ukrayina-yes-problemi-integraciyi.html>.
2. Медведовська Т. П. Регіональний розвиток у контексті сучасних світових глобалізаційних економічних тенденцій та Європейської інтеграції: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / Т. П. Медведовська // X Міжнар. наук.-практ. конфер. «Регіональні механізми формування конкурентного потенціалу та перспективи їх використання» // ХНУ, 2013. – Режим доступу: <http://mev-hnu.com/load/2013/1>.
3. Романенко Є. О. Інноваційні й аналітичні аспекти розвитку державної політики України [Електронний ресурс] / Є. О. Романенко. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/q=%D1%96%D0%BD%>.
4. Білецька Г. М. Інноваційний розвиток у державі як ключовий фактор у зростанні економіки [Електронний ресурс] / Г. М. Білецька, Н. Л. Ковтунович – 2013. – Режим доступу: <http://uchni.com.ua/ekonomika/3818/index.html>.
5. Кінах А. К. Український прорив [Електронний ресурс] / А. К. Кінах. – Київ: ВіРА ІНСАЙТ. – Режим доступу: <http://h.ua/story/346832>.
6. Ноу-хау по-українськи: євроінтеграція без інновацій [Електронний ресурс] / Економіка. – Київ, 2011. – Режим доступу: <http://h.ua/story/346832>.
7. Зятковський І. В. Державна підтримка нових форм інноваційної діяльності промислових підприємств: організаційні та фінансові аспекти / І. В. Зятковський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6 (72). – С. 73–82.
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні / С. В. Онишко, І. В. Власова // Вісник КЕФ КНЕУ ім. В. Гетьмана. – 2011. – № 1. – С. 130–138.
10. Галушко О. С. Створення фінансового механізму стимулювання інноваційного розвитку – необхідна умова Євроінтеграції України [Електронний ресурс] / О. С. Галушко. – Національний гірничий університет. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/menegment/2007_606/41.pdf.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013.